

Touriga Nacional in niet-versterkte Portugese wijnen

Wim Bouckenoghe

Eindwerk academiejaar 2017 – 2018

voor het verwerven van de titel
Sommelier-Conseil

geschreven in opdracht van

de Vlaamse Wijnacademie
en
l' Université du Vin de Suze-la-Rousse

door
Wim Bouckenoghe

DANKWOORD

Dit eindwerk is een belangrijke mijlpaal na een traject van zes jaar door de boeiende wereld van de wijn. Het is een leerzaam parcours geweest en ik heb tijdens deze periode veel aangename en interessante mensen leren kennen.

Zes jaar geleden ben ik begonnen met de CVO-opleiding "Wijnkenner". De enthousiaste, gepassioneerde en tegelijkertijd zeer toegankelijke manier waarop Jo Baudalet de lessen bracht heeft bij mij de passie voor wijn aangewakkerd. Ik wil Jo ook nog danken voor de "mentoring" voor de proeverijen in het kader van dit eindwerk.

Verschillende mensen hebben me geholpen bij het verzamelen van informatie voor dit eindwerk en hebben me tips gegeven om interessante wijnhuizen te bezoeken. Dit zijn Carolina Stevens en Chris Mouton van Segredos de Portugal, Steven Van De Woestyne van Wijnhuis Tinto, Kris Jeuris van The Portugal Collection en Johan De Rop van PorteVinho.

Ik wil ook graag Sabine De Brauwer en Yvan De Cneef bedanken om me te vergezellen op wijnreis naar Portugal. Sabine heeft me zes jaar geleden ook aangespoord om me in te schrijven voor de CVO-opleiding. Dat was een goede move!

Het ganse team dat instaat voor de Sommelier-Conseil-opleiding verdient ook een dikke pluim. Ik vind de opleiding zeer degelijk en ik bewonder de energie en toewijding van alle betrokkenen voor het geven van lessen, organiseren van wijnreizen en afnemen van examens. Hierbij maak ik graag een speciale vermelding voor Sabine De Boose, Hans Lievens en André Van Der Elst en ik kijk uit naar de week in Suze-la-Rousse.

Alle vrienden en kennissen wijnliefhebbers die deelgenomen hebben aan de proeverijen over Touriga Nacional wil ik ook bedanken voor het bespreken van de wijnen en voor het gezellig samenzijn.

Christian Kok dank ik hartelijk voor het vertaalwerk dat nodig was om een beknopte Franstalige versie van dit eindwerk te realiseren.

Ten slotte dank ik gans m'n gezin om me zes jaar m'n wijn-ding te laten doen en voor de steun tijdens het studeren en het maken van dit eindwerk. In het bijzonder dank ik m'n vrouw Hilde voor het nalezen van dit eindwerk en het opmaken van de lay-out en ook voor de culinaire omkadering van de proeverijen. Het was top!

Wim Bouckenooghe

INHOUDSTAFEL

Dankwoord	1
Inhoudstafel	3
1. Inleiding	5
2. Situering van de Portugese wijnbouw	7
2.1. Geschiedenis	7
2.2. Klimaat	10
2.3. Reliëf en bodem	12
2.4. Economie	13
2.4.1. Algemene economische beschouwingen	13
2.4.2. Economische aspecten van de wijnbouw	14
2.5. Wijnwetgeving	15
2.5.1. DOC	15
2.5.2. IPR	16
2.5.3. Vinho Regional	16
2.5.4. Vinho de Mesa	16
2.6. Wijnregio's en appellaties	16
2.7. Druivenrassen	18
3. Kenmerken van de Touriga Nacional	21
4. Geografische spreiding van de Touriga Nacional	23
4.1. Douro	23
4.2. Dão	25
4.3. Alentejo	27
4.4. Touriga Nacional buiten Portugal	29
5. Vinificatie van de Touriga Nacional	31
6. Toekomst van de Touriga Nacional als monocepage en in assemblage	35
6.1. Assemblage versus monocepage	35
6.2. Druivenrassen waarmee Touriga Nacional geblend wordt	37
7. Touriga Nacional in combinatie met eten	41
8. Conclusie	43
9. Literatuurlijst	45
BIJLAGEN	47
BIJLAGE 1. Bespreking van bezochte wijnbouwers	49
BIJLAGE 2. Verslag van de proeverijen	57
BIJLAGE 3. Wijnkaart van Portugal	65
BIJLAGE 4. Identiteitskaart van Touriga Nacional	67

1. INLEIDING

Een verblijf in Portugal in het kader van een Erasmus uitwisseling tijdens m'n studententijd in het academiejaar 1991-1992 bezorgde me een bijzondere band met dit land. Het is een prachtig land qua natuur, cultuur en geschiedenis. Bovendien ervaart men er als bezoeker een grote gastvrijheid. De bevolking heeft een zuiderse charme en gezelligheid, toont veel respect voor tradities, maar tegelijkertijd legt Portugal een ambitie aan de dag om zich als land verder te ontwikkelen.

Zo heeft ook de wijnbouw over de laatste 20 jaar een sterke ontwikkeling gekend. Tot midden de jaren 70 was de internationale faam van de Portugese wijn beperkt tot Porto, Mateus en Madeira en was de niet-versterkte wijn een bijproduct enkel bestemd voor lokale consumptie. Vanaf de jaren 90 is met de hulp van Europese subsidies veel in de Portugese wijnbouw geïnvesteerd. Vandaag is er een zeer mooi aanbod aan witte en rode Portugese wijnen. En die wijnen zijn vlot te vinden op de Belgische markt.

M'n affiniteit met Portugal in combinatie met het rijke aanbod aan Portugese wijnen vormt de motivatie om mij verder in een aantal aspecten van de Portugese wijnbouw te verdiepen. De niet-versterkte Portugese wijnen zijn nog niet aan bod gekomen in een eindwerk van de opleiding Sommelier-Conseil. Het is voor mij een waar genoeg om deze leemte in te vullen.

In dit eindwerk leg ik me toe op de rol van de Touriga Nacional in de Portugese niet-versterkte wijnen. Enerzijds wordt die druif beschouwd als de nationale trots van de Portugese druiven, anderzijds heeft Portugal een grote traditie en typiciteit voor blendwijnen. In dit eindwerk maak ik eerst een situering van de Portugese wijnbouw. Vervolgens breng ik een grondige beschrijving van de Touriga Nacional en van de regio's waar de druif veel gebruikt wordt zowel in Portugal als erbuiten. Ten slotte ga ik dieper in op de rol van de Touriga Nacional als monocepage en als promotor van Portugese wijnen en hoe dit al dan niet samengaat met het gegeven dat Portugal traditioneel een land is van blendwijnen.

2. SITUERING VAN DE PORTUGESE WIJNBOW

2.1. Geschiedenis

De Feniciërs brachten als eerste wijn binnen in Portugal als handelsgoed in de jaren 600 voor Christus. Ze voeren verschillende rivieren op zoals de Guadiana. Dit is een rivier in het zuiden van Portugal die over 100 km van z'n 800 km lange loop de grens vormt tussen Spanje en Portugal. De andere rivieren zijn de Sado (zuidwesten van Portugal met monding in Setubal), de Taag (Tejo in het Portugees, is meer dan 1.000 km lang, ligt voor het grootste deel van z'n loop in Spanje en vormt ook over een afstand van ongeveer 50 km de grens tussen Spanje en Portugal) en de Mondego (loopt door de Dão-streek met monding in Figuera da Foz).

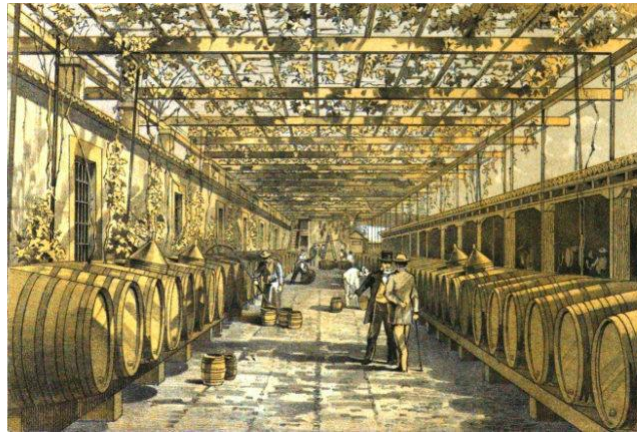
Het zijn pas de Romeinen die de wijnbouw in Portugal hebben geïntroduceerd. In een oude Romeinse nederzetting São Cucufate (zie foto boven) in de Alentejo is nog een oude granieten perskuip voor druiven (lagar) bewaard gebleven.

Vanaf de 12de eeuw werd de wijnbouw verder ontwikkeld door de kloosterorden. Het zijn vooral de Cisterciënzers die zich daarop hebben toegelegd in Portugal. Een van de bekende klooster is het Mosteiro de Santa Maria de Alcobaça (zie foto rechts). De kloosters produceerden meer wijn dan nodig was voor eigen gebruik of voor de liturgie. De pacht voor de gronden van de kloosters werd soms in druiven betaald en er waren verplichtingen om een bepaald percentage van die gronden met wijnstokken te beplanten.

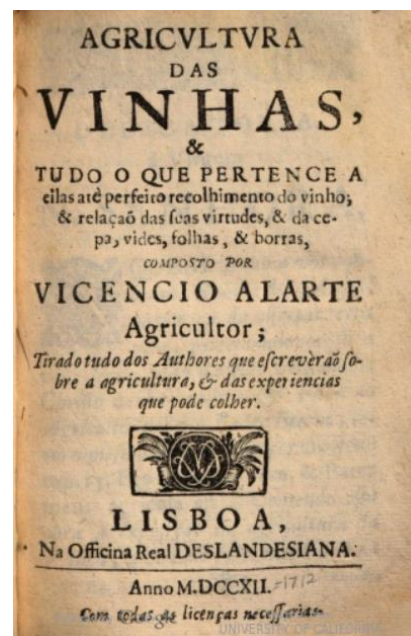

In de 14de en 15de eeuw was er een verdere expansie van de wijnbouw zelfs in die mate dat er een tekort ontstond aan graan en tarwe en er dus graan en tarwe moest ingevoerd worden. Wijn werd een exportproduct en werd vooral uitgevoerd naar Brazilië en Engeland.

In die periode was de wijnbouw vooral aanwezig in de zuidelijke regio's van Portugal: Algarve, Alentejo, Tejo en Lissabon. Pas in de 18de eeuw kwam de wijnbouw in de streek van de Douro en de Dão tot ontwikkeling. Op het einde van de 18de eeuw kwam 75% van de wijn uit de streken Douro, Lissabon en Minho.

In 1712 verscheen het eerste Portugees boek dat volledig gewijd was aan wijn en wijn maken. De titel van het boek is: "Agricultura das vinhas, & tudo o que pertence a ellas até perfeito recolhimento do vinho, & relação das suas virtudes, & da cepa, vides, folhas, & borras" Vertaald: "Het bewerken van de wijngaard en alles wat erbij hoort tot het perfect bekomen van wijn, en de relatie met de deugden ervan en de druivenrassen, de bladeren en de droesem". De auteur werkte onder het pseudoniem Vicencio Alarte. Z'n echte naam was Sylvestre Gomes de Moraes. Hij was jurist, landbouwer, oenoloog en wijnliefhebber.

Hij beschreef dat wijnranken moeten aangeplant worden op aangepaste gronden en hellingen en dat witte en blauwe druiven beter niet gemengd worden in de aanplant. Hij schreef dat wijn de meest vooraanstaande van alle likeuren is en dat wijn, met mate genuttigd, goed is voor het lichaam: het verblijdt het hart, geneest ziektes, is voedzaam voor het lichaam, laat verloren gezondheid terugkeren en laat ons lichaam z'n natuurlijke warmte bewaren.

De Portugese wijnbouw kende een hoogtepunt op het einde van de 17de en het begin van de 18de eeuw. De historicus Oliveira Marques schrijft: "De wijn uit Portugal bereikt tussen 1696 en 1712 tien keer het volume van Franse wijn en een derde meer dan de Spaanse wijn."

De Engelsen namen een zeer voorname plaats in in het succes van de Portugese wijnen. Engelse handelshuizen vestigden zich in Porto en werden bekende Portohuizen zoals Kopke, Warre, Croft, Taylors, ... De export werd ondersteund door handelsakkoorden (het verdrag van Methuen) die de toegang tot de Engelse markt nog vergemakkelijkten in ruil

voor prijsafspraken. In 1739 werd door de Engelsen een embargo ingesteld op Spaanse producten waardoor de Portugese wijnen als het ware een exclusiviteit hadden op de Engelse markt. Ook politieke en militaire disputen tussen Engeland en Frankrijk in deze periode resulteerden in een grote interesse voor Portugese wijnen boven de Franse wijnen.

De productie van wijn in de Douro vallei nam verder toe, maar leidde uiteindelijk tot een overaanbod en daling van de kwaliteit en de prijzen. Er was ook sprake van frauduleuze praktijken zoals het toevoegen van bessensap, suiker, kruiden of het aanvoeren van druiven uit andere Portugese en Spaanse streken. De grote wijnbouwers drongen aan op een regelgeving en in 1756 werd door Marques de Pombal de "Companhia Geral da Agricultura das Vinhas do Alto Douro" opgericht. Deze Companhia legde regels op voor productiezones, volumes, kwaliteit, prijs, handelsrelaties, ...

De sterke handelsrelatie met de Engelsen werd verbroken in het begin van de 19de eeuw door een inval van Franse en Spaanse troepen in het noorden van Portugal tijdens de Napoleontische oorlogen.

Daarna richtten de Portugezen de export vooral naar hun kolonies in Afrika en Zuid Amerika. Om het verlies, of toch de grote daling, van de export naar Engeland te compenseren, werden aan de kolonies hoge prijzen aangerekend voor Portugese wijnen. Dit zorgde voor een stagnatie van de wijneconomie. Vanaf het midden van de 19de eeuw worden de Portugese wijngaarden geteisterd door ziektes en door de filoxera. Vooral in het noorden van het land werden de wijngaarden heraanplant met resistente onderstokken. In het zuiden van het land werd overgeschakeld naar andere gewassen zoals bijvoorbeeld kurkeiken.

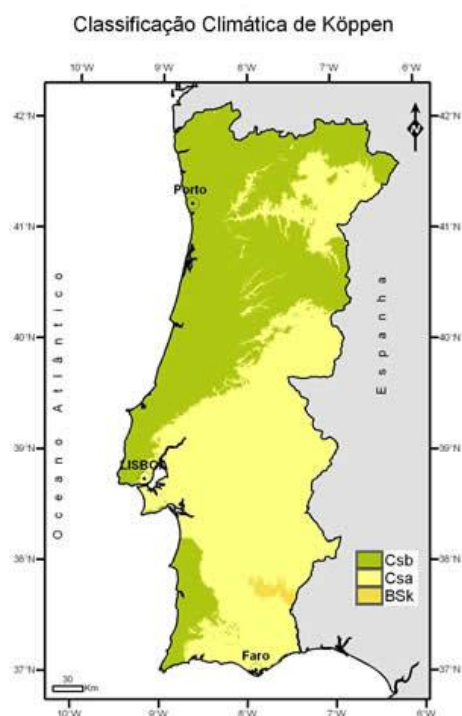

Het begin van de 20ste eeuw was vooral een politiek instabiele periode. Er was eerst het einde van de monarchie en de jonge republiek werd al gauw een dictatuur onder leiding van António de Oliveira Salazar. Tijdens de dictatuur werden de vele kleine landeigenaars en wijnproducenten samengevoegd in coöperatieven. Die evolutie zorgde voor een verschraving van het Portugese wijnaanbod. Alleen Porto- en Mateus-wijnen genoten bekendheid in het buitenland.

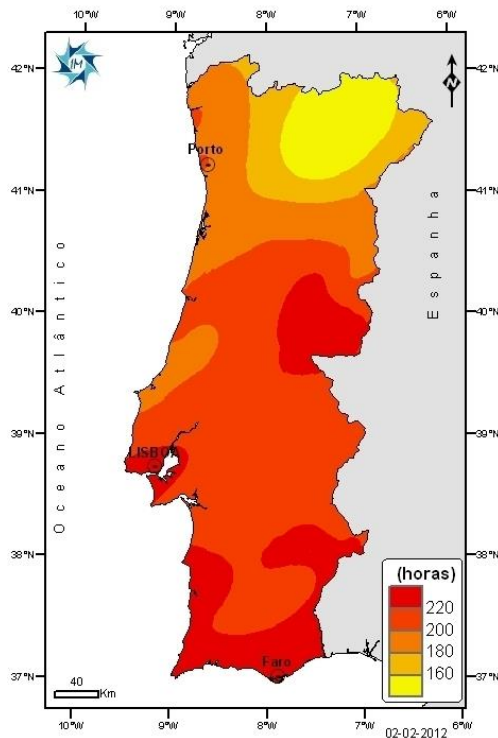
De start van de democratie in 1974 en de toetreding tot de Europese Unie in 1986 betekent ook voor de wijnbouw een echte revival. De coöperatieven vallen uiteen en de wijnbouwers wendden de steun van de EU aan om massaal te investeren in de wijngaarden en de vinificatie-infrastructuur. In 1986 wordt ook het appellatiesysteem ingevoerd dat gelijkaardig is aan het Franse en Spaanse systeem. De historisch vrij strakke scheiding tussen de Porto-wijnmakers en de anderen begint te vervagen. De Porto-wijnmakers leggen zich ook toe op het maken van premium niet-versterkte wijnen van dezelfde druiven. In mindere mate wordt door de andere wijnmakers ook versterkte wijn gemaakt, maar deze mag geen Porto genoemd worden.

2.2. Klimaat

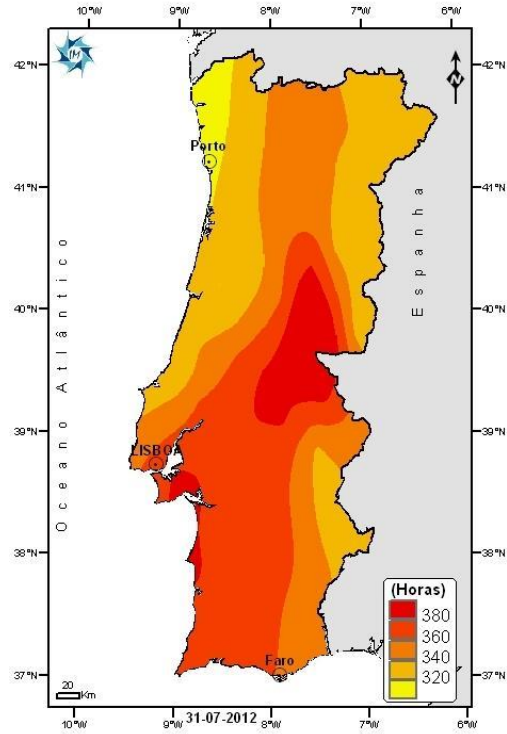
Het klimaat in Portugal is mediterraan. De oceaan ten westen is natuurlijk een belangrijke factor die vooral koelte brengt voor de kustgebieden. Het hogedrukgebied boven de Azoren zorgt ervoor dat de Atlantische storingen zich vooral in het noorden van het land manifesteren. De neerslag valt vooral ten westen van de gebergtes. Het zuiden van het land geniet overwegend van zonnig en droog weer. Dit resulteert in een grote klimatologische verscheidenheid zowel langs de noord-zuid als langs de oost-west as. Volgens de klimaatclassificatie van Köppen worden er hoofdzakelijk twee klimaatgebieden onderscheiden. Het groene gebied in het noorden (Csb) heeft een gematigd mediterraan klimaat en het lichtgele gebied (Csa) in het zuiden heeft een warm mediterraan klimaat. Een klein donkergeel gebied (Bsk) in het zuidelijk binnenland heeft een koud steppeklimaat. De onderstaande kaarten tonen de verdeling van de jaarlijkse uren zonneshij, van de gemiddelde maximale temperatuur en van de regenval, telkens van de maanden januari en juli.

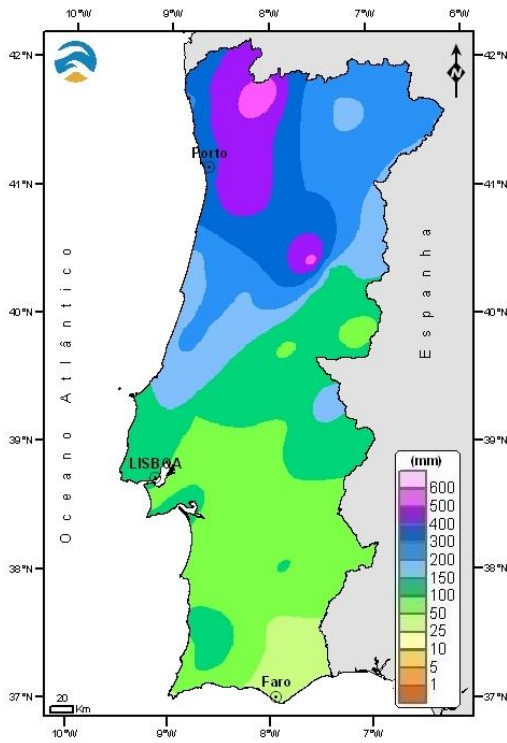
Duração Total da Insolação (Horas) - janeiro de 2012
Sunshine Total Duration (Hours) - January 2012

Duração Total da Insolação (Horas) - julho 2012
Sunshine Total Duration (Hours) - July 2012

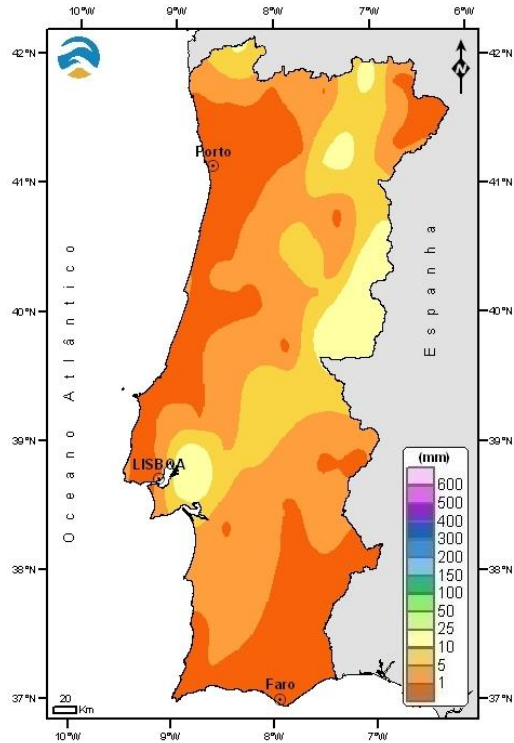

Precipitação Total - janeiro de 2016
Precipitation Totals - January 2016

Instituto Português do Mar e da Atmosfera, 03-02-2016

Precipitação Total - julho de 2016
Precipitation Totals - July 2016

Instituto Português do Mar e da Atmosfera, 02-08-2016